

ARKASÖZ

AZİZ YARDIMLI

SPINOZA 24 KASIM 1632'DE AMSTERDAM'DA DOĞDU.* Genç Spinoza'nın (Portekizce *Bento*, Latince'de *Benedictus* ve İbranice'de *Baruh* (ki "Kutlu" anlamına gelir)) babası, Michael de Spinoza Portekiz'den gelen ve dinsel baskılardan kaçmak üzere Hollanda'ya sığınan Hristiyanlaştırılmış Yahudilerden biriydi. (Bir zamanlar sürgünlere sığınmak sunmuş olan İtalya çoktandır güvenilir olmaktan çıkmış, ve İngiltere'nin kendisi ise kendi Yahudi nüfusunu üç yüzyıl önce sürgüne göndermişti.) Aile dili Portekizce idi. Ailenin bu özelliği ona İberyaya yarımadası ve Hollanda arasındaki tecim ilişkileri açısından bir üstünlük sağladı ve giriştikleri genel dışalım işleri ailenin parasal durumunu güçlendirdi.

Portekiz Yahudileri 1616'da Amsterdam'da "Talmud Torah" ("Yasa İncelemesi") adıyla bilinen bir okul kurmuşlardı ve genç Spinoza orada eğitim gördü. Okulun küçükler ve büyükler için olmak üzere iki bölümü vardı. Belgeler Spinoza'nın ileri çalışmalara katılmadığını gösterir. Bu durum Spinoza'nın Talmud üzerine çok derin bir bilgi edindiğini ve bir rabbi olmayı amaçladığını düşünmek için güçlü bir kanıt sağlamaktan uzaktır. Babası çocuklarının tecim işine girmelerini istiyordu ve gerçekten de ölümünden sonra Bento ve kardeşi Gabriel bir süre için aile işini sürdürdüler.

*Bu yazıda aktarılan olaylar, kişiler ve tarihler için başlıca kaynak Lahey'deki Alman topluluğunun Lutherci rahibi Johannes Colerus'un (Köhler) ilk olarak 1705'te Amsterdam'da Hollanda dilinde yayımlanan *Benedict Spinoza'nın Yaşamı* başlıklı yaşamöyküsüdür. Spinoza'nın düşüncelerine ve felsefesine duygudaş olmayan Colerus daha çok onun yaşamının olgularıyla ilgileniyordu. Bunun dışında Pollock, Parkinson ve Gutmann'ın çalışmalarına başvuruldu.

Spinoza Latince'yi ilkin bir Alman öğretmenden ve daha sonra *Francis van den Ende* adında kültürlü bir doktordan öğrendi. (Spinoza'nın Yunanca bilgisi daha sınırlıydı. Modern dillerden Fransızca, Almanca ve İtalyanca'yı biliyordu. Portekizce ve İspanyolca'nın her ikisini ya da en azından birini anadil düzeyinde biliyordu. Buna karşı Hollandaca'yı bir yabancı dil olarak gördü ve bu dilde ancak güçlkle yazabiliyordu.) *Giordano Bruno* ve *Descartes* ile tanışıklığı Van den Ende ile ilişkisi yoluyla kazanılmıştır. (Van den Ende'nin çalışmalarında babasına yardım eden kızı Clara Maria ile Spinoza arasında doğan bir aşk öyküsü vardır; ama olay üzerine görüşler çok çelişkilidir.)

Spinoza dinsel çalışmalarını İtalyan doğumlu rabbi Saul Levi Morteria'nın önderliğindeki bir çevrede sürdürdü. Ama uyumlu bir üye değildi ve topluluğun dinsel önderleri tarafından kınanan Descartes'ın felsefesi üzerine çalışmasından vazgeçmedi. O sıralar görüşleri daha sonrakiler denli köktenci olmasa da, ruhun ölümsüzlüğünü yadsıyordu ve kendini doğa yasalarında belirten bir Tanrı anlayışı geliştirmişti. Sinagog bir ateiste hoşgörü ile baktığı izlenimini vermemek ve topluluğu konuk eden ülkeye karşı kötü bir duruma düşmemek için sorunu bir skandala yol açmadan düzeltmeye çalıştı. İlk Spinoza'yı yola getirmek için yılda 1000 florinlik bir rüşvet teklif edildi. Spinoza bunu kesin olarak reddetti. Sonra büyük olasılıkla kendi başına davranan bir üyenin saldırısına uğradı. Bu tür olaylar üzerine kenti terkederek 'Collegiant'lardan bir arkadaşı ile birlikte kalmaya başladı. Spinoza'nın dostlukları derin ve sağlamdı. Kendileri Dordrecht (Dort) Konseyi tarafından kınanan 'Collegiantlar'dan Jan Rieuwertsz yalnızca 1663'te Spinoza'nın Descartes üzerine ilk kitabını, onun *Felsefenin İlkeleri*'nin ilk iki bölümü üzerine geometrik çözümlemesini yayımlamakla kalmadı, ama 1677'de dostuna bağlılıktan öte bir de yüreklilik gerektiren bir kararla *Opera posthuma*'yı da yayımladı. İlk kitaba önsöz yazan Lodewijk Meyer ise ayrıca ikinci çalışmanın editörlük işlerini paylaştı. Jarig Jelles ikinci çalışmanın önsözünü yazdı. Simon de Vries ölümünden önce Spinoza'ya tüm mülkünü bırakmayı istiyordu ama Spinoza bu isteği kabul etmedi. Ve son olarak önerilen 500 florinlik yıllık geliri de ancak 300 florine indirilmesi koşuluyla kabul etti.

27 Temmuz 1656'da, Van den Ende'nin okulunu kurmasından dört yıl sonra, 23 yaşındaki Spinoza "yanlış görüşleri" ve "korkunç heretiklikleri" nedeniyle afaroz edildiğini öğrendi. Kendilerine zulmeden İspanyol Engisizyonunun davranışına benzer bir kararla topluluğundan dışlanan Spinoza bu durumu soğukkanlılıkla karşıladı. Olaylar aşamalı olarak gelişmişti. Aslında bir bakıma kendisi Yahudi topluluğunu reddetmeyi düşünüyordu, ve haberi "Bu beni başka bir durumda yapmayacak olduğum herhangi birşeye zorlamıyor" sözleriyle karşıladı.

(Descartes da benzer olarak kendini sürgüne göndermiş ve yabancı olduğu bir ülkeye, Spinoza'nın da yaşamakta olduğu Hollanda'ya yerleşmişti.) Spinoza'nın ayrıca dinsel önderlere yazdığı (ama yitik) bir 'savunma' mektubunda daha sonra *Tanrıbilimsel-Politik İnceleme*'deki eleştirel düşüncelerini önceleyen görüşler ileri sürdüğü söylenir. Colerus'a göre Spinoza sinagogdan kovulduktan sonra Van den Ende'nin okulunda öğretmen oldu ve tanrıbilimi bırakarak kendini bütünüyle fiziğe verdi. (Kendisi sonunda Fransa'da asılarak öldürülen Van den Ende'nin Spinoza'nın toplumsal ve politik görüşleri üzerinde çok önemli etkisi oldu.)

Genç bir insan için kendi toplumundan sürülmek yaşanabilecek en acı olaylardan biri olmalıdır. Gene de Spinoza geleneksel topluluktan kurtulmakla yalnızca daha büyük bir özgürlük kazanmış oldu. Descartes da kendi kültürünün benzer engellemelerinden kurtuluşu Spinoza'nın yaşadığı Hollanda'ya sığınmada bulmuştu. Avrupa'da modern Felsefenin doğuşunu yine bu kitada modern özgürlüğün en erken çiçeklenmesi olan Hollanda tininde bulması mantıksız değildir.

Spinoza fiziksel saldırılara koşut düşünsel saldırı payımı görgücü yazarlardan aldı. Bunların Spinoza'ya karşı tutumları ve yorumları onlardan beklenebileceği gibidir: Tümü de ateist Spinoza'ya karşı teizmden yana geçerler, tümü de dini, dindarlığı, Hıristiyan Tanrı tasarrımını savunmada kendi aralarında yarış ederler. İngiltere'de Locke onu "haklı olarak kınanan (*justly decried*)" yazarlar arasında görürken, Berkeley onda "yabani bir imgelem" bulur; ve David Hume'a gelince, yorumu baştan savmadır. *Spinoza* başlıklı çalışmasında (1880) Pollock'un sözünü ettiği bir Profesör Huxley'in sözlerine göre, Hume kendi çalışmasını ilgilendiren noktalarda bile felsefe metinlerini okuma konusunda her zaman tembellik gösterirdi. Kavramsal düşünceyi hiçbir zaman anlamayan Hume misolojisini açık sözlülükle dile getirir ve mantıksal yapısına bir anlam veremediği dizgeden "iğrenç önsav" (*hideous hypothesis*) olarak söz eder. — Fransızların Spinoza'ya ilk yaklaşımları İngilizlerden daha iyi değildi. Bayle'in *Sözlüğü* Spinoza üzerine öykü, dedikodu ve eleştiri karışımı grotesk bir makale kapsar, ve Spinoza'nın "tepeden tırnağa ateist," ve felsefesinin "çok saçma ve canavarca" bir kuram olduğu belirtir. Diderot'un *Ansiklopedi* için hazırladığı yazı zamanın biricik kaynağı olan bu çalışmadan çekilmiştir (Davide Hume da aynı çalışmaya gönderme yapar). Buna karşı *Törebilim*'i anlamada güçlük çekmesine karşın, Voltaire Spinoza'dan ikircimli bir saygıyla ve övgüyle söz eder ve onu bir erdem örneği olarak gösterir. Kendisi Spinozacılıkla suçlanan Montesquieu ise suçlamanın saçma olduğunu göstermede güçlük çekmez. — Spinoza'yı yeniden diriltten ussalcı Alman çabalarla karşıtlık içinde, onun ussalcılığından ve "kamutanrı"lığının zorunlu iyimserliğinden nefret

eden irrasyonalist ve kötümser Schopenhauer'den söz edilebilir. Spinoza'yı "bilinçsiz bir özdekçi" olarak gören Schopenhauer ona karşı sövgülerinde Hegel'e karşı olanlardan daha ölçülü değildi. Ona ilkin bir Yahudi, ikinci olarak bir iyimser olduğu için dayanamıyordu. Öte yandan Kant Spinoza'ya ve onun rasyonalizmine yabancı olan tüm bu Aydınlanma tinini paylaşır ve kuşkucu bakış açısının gerektirdiği gibi Spinoza'nın tanıtılma ve yöntem kaygılarını bütünüyle göz ardı eder.

17'nci yüzyılda Spinoza'nın yaşadığı Avrupa birçok bakımdan 20'nci yüzyıl Avrupası gibiydi. Kuzeyde Otuz Yıl Savaşlarının ortasında kentler ve kasabalar yıkılıyor, insanlar yokediliyordu. İspanya'dan bağımsızlığını kazanan Hollanda bir duyuncu özgürlüğü ilkesine sarılarak bir ölçüde savaşların dışında kalmayı ve kendi içinde Calvinistler ve Arminius'un (Kalvinist ön-yazgı/*predestination* kavramını yadsıyan) izleyicileri arasındaki mezhep çatışmalarını yatıştırmayı başarmıştı. Bilimde ve ekonomik gönençte ilerleme başka hiçbir yerde Hollanda'da olduğundan daha belirgin değildi. Teleskop ve mikroskop mercekleri yapımında Hollanda Avrupa'nın başka ülkelerinin önünde idi ve Huygens büyük teleskopunu orada geliştirerek Satürn'ün halkasını ve dördüncü uydusunu gözlemişti.

Spinoza Yahudi toplumundan koptuktan sonra bir süre için Collegiant'lar ve 'Mennonit'ler olarak bilinen iki Protestan dinsel küme ile ilişkiye girdi. Birinci küme Hıristiyan dinadamlarının diriltilerinden bıkmış "kümeler" ya da *collegia* olarak toplanan insanlardan ve ikincisi ise politikadan uzak durarak bir Hıristiyan ortaklaşacılık düzeni kurmaya çalışan barışçıl Anabaptistlerden oluşuyordu. Spinoza'nın onlarla ortaklığı İsa'nın öğretilerine olmaktan çok Descartes'ın felsefesine gösterdikleri ilgi üzerine dayanıyordu. Çok geçmeden bir felsefi inceleme grubunun önderi olarak kabul edildi. O sıralar Hollanda'da Descartes'ın öğretilerine ilgi olağanüstüyen, tepkiler de eşit ölçüde güçlüydü ve Hollanda üniversite profesörlerinden antlarında Descartes'ın Hıristiyanlık ile bağdaşmayan düşüncelerini öğretmeyecekleri konusunda söz vermeleri isteniyordu.

Spinoza'nın Descartes'ın yazılarını ne zaman ve nasıl incelemiş olduğu konusunda çok kesin bilgiler yoktur. İlk tanışıklık Van den Ende ile ilişkisine bağlanır ve ayrıca 1656 ve 1659 arasında Leiden Üniversitesinde felsefe derslerine katılmış da olabilir. Ama doğrudan kanıt hiç kuşkusuz Spinoza'nın felsefesinin kendisi tarafından sağlanır.

Spinoza dört yıl boyunca Remonstrant'taki Collegiant arkadaşlarından biri ile birlikte kaldı. Geçimini mercek işleyerek kazandı ve 1660/61'de Leiden yakınlarında küçük bir köy olan Rijnsburg'da yerleşti. Orada tıpkı genel kültürden özgür olmayı seçen Descartes'ın yaptığı gibi bir mektuplaşma dünyasına girdi. Burada tanıştığı insanlar arasında 1661'de onu ziyaret eden Alman doğumlu Henry Oldenburg da vardı. Yaşamı-

nın çoğunu İngiltere’de geçiren Oldenburg bilimlerin savunucusu ve *Royal Society*’nin ilk sekreteriydi. Spinoza’yı zamanının birçok bilimcisi ile tanıştırdı ve Spinoza’nın saklanan mektuplarının yaklaşık üçte biri Oldenburg’a yazılmıştır. Leibniz Spinoza’yı 1676’da Lahey’de ziyaret etti.

Mektuplarının ilk örneği 26 Ağustos 1661’de buradan gönderilen ve Spinoza’nın felsefe çalışan küçük bir kümeye katıldığını gösteren bir mektuptur. Spinoza’nın saklanan 86 Mektubundan ondokuzu bilimsel ve matematiksel konularla ilgilidir (dördünün konusu Optiktir), ve Robert Boyle ile yazışmalarında (6, 11, 13, 16. mektuplar) azot, akışkanlık ve sağlamlık konularını, *Royal Society* Sekreteri Henry Oldenburg ile kuyruklu yıldızlar üzerine son incelemeleri (29-32) ve Descartes’ın gezegenler üzerine kuramını (26) tartışır, Descartes’ın devim yasası üzerine yorumlarda bulunur ve Huygens tarafından ortaya sürülen bir önsay üzerine yapılan deneylerin sonuçlarını sorar (32-33). Spinoza’nın kitaplığındaki 161 kitaptan dörtte biri bilim ve matematik kitaplarıdır.

1661’de *Tractatus de Intellectus Emendatione* (*Anlağın İyileştirilmesi Üzerine İnceleme*) ve *Korte Verhandling van God, de Mensch en deszelfs Welstand* (*Tanrı, İnsan ve Gönenci Üzerine Kısa İnceleme*) burada yazıldı. *Tractatus* yöntem üzerine bir çalışmadır ve yazılmayan ikinci bölümünde metafiziğin ele alınması tasarlanmıştı. Latince’de yazılmış olmasına karşın yalnızca iki Hollandaca eşlemi bulunan *Kısa İnceleme* bu ikinci bölüm olarak amaçlanmıştır, ama çalışmanın yayımlanmaya hazır olmadığı açıktır.

Spinoza’nın felsefe eğitimi *özel* olarak Descartes’ı okuması üzerine dayanır ve felsefi kavrayışına antikçağ felsefesi ancak dolaylı olarak katılır. Spinoza *Tractatus*’ta ve *Kısa İnceleme*’de düşünce dizgesini en azından anahatlarda oluşturmuştur. Rijnsburg’da kalışı sırasında başladığı ve 1663’te Amsterdam’da yayımladığı ilk çalışmasında, Descartes’ın *Principia Philosophiae*’sinin ilk iki bölümünün sunulduğunda “geometrik” yöntemi kullanır. Geometrik yöntemin kabul edilmesinde Descartes’ın kendisinin matematiksel yöntemin duruluk ve pekinliğine hayranlığının etkisi vardır. Spinoza’nın geometrik yöntemi kullanımı çalışmasına pekçok felsefe yazısında açıkça eksik olan bir *düzeni* getirir, ve kendiliğinden açık belitler üzerine kurulan çıkarsamalara dayalı doğal tanıtlama yöntemidir. Bunun dışında, geometrik yöntem özellikle vurgulanmaz, ya da felsefe için biricik geçerli yöntem olarak ileri sürülmez. Hiç kuşkusuz geometrik yöntemin yararı yalnızca açıklamayı düzenlemesini sınırlı değildir; tersine, tanımlarının doğruluğu ve çıkarsamanın sağlığı ölçüsünde tüm usamlamanın doğruluğundan da sorumludur. Ama *eytişimin* felsefenin yöntemine verdiği *saltık eksiksizliğin* kabul edilmesi durumunda, Spinoza’nın geometrik yöntemindeki tanımların ve belitlerin doğası, usamlamaların, çıkarsamaların sağlığı üzerine tutarlık

ya da tutarsızlık tartışması değerini bütünüyle yitirecektir. Spinoza her felsefeci gibi mantıksal bütünlüğü olan ve olgusal gerçekliği kendi ilkesinin bakış açısından çözümleyen bir dizge kurmuştur. “Töz”ü çıkarsanmayan, dolaysız, ilişkisiz, olumsuzlamasız bir tür arke olarak seçmesinin nedeni, Hegel’in belirttiği gibi, Tanrıyı tözsel, sonsuz, dolaysız Bir olarak anlama eğilimindeki Doğu kültürünün Spinoza üzerinde sürmekte olan etkisidir. Felsefenin Avrupa’da doğuşu tıpkı Ön-Sokratikler durumunda olduğu gibi tikel bir Kavramın saltıklaştırılması biçimini alır. Henüz Tözün, Monadın vb., giderek daha sonra kendinde-Şey, Ego gibi tikel Kavramların kendilerini salt zorunlu birer bileşen olarak kapsayan bütünsel Dizge kavrayışı yoktur.

Spinoza 1662/3’te Rijnsburg’dan ayrılarak Lahey’e yerleşti ve 1677 Şubatında 44 yaşında veremden ölümüne dek orada yaşadı. *Törebilim* üzerine çalışmalarına görünürde Rijnsburg’da kalış sırasında başlamıştır. Kitabın ilk önermelerini 1663 Şubatında Amsterdam’daki arkadaşlarına gönderdi (Mektup 8). 1665 Haziranında kitabın bir taslağı tamamlanmak üzereydi. Ama yılın ikinci yarısında Spinoza *Törebilim* üzerine çalışmasını durdurdu ve beş yıl kadar ara verdi. Neden döneminin politik olaylarıydı.

1579’da Protestan Hollanda illeri daha sonra Hollanda Cumhuriyetinin bir ön evresi olacak olan Utrecht Birliği altında bir araya toplanmışlardı. Birliğin 13. Maddesi “İller her biri kendi bölgesinde dini düzenlemede özgürdür, ve hiç kimse dinsel inançlarından ötürü baskı görmeyecek ya da tüzel bir soruşturmaya konu edilmeyecektir” diyordu. Bu hoşgörü bildirimini boş bir ideal olarak kalmadı ve edimsel olarak uygulandı. Ama Madde 13 tüm Hollandalı Hıristiyanların eğilimine uygun düşmüyordu ve özellikle “katı” ya da “bağnaz” Kalvinistlerden güçlü bir karşıtlık gördü. Bunlar Hollanda’da yalnızca kendi dinlerinin resmi din olarak tanınmasını ve Kalvinist olmayanların kamu görevlerinden dışlanmasını istiyorlardı. Belli bir ölçüde başarılı olmalarına karşın Kalvinist olmayanların tümünü görevden uzaklaştıramadılar. Ve 1653 ve 1672 arasında Hollanda’nın politik önderi olan cumhuriyetçi devletadamı Jan de Witt hoşgörü ideallerini savunmayı sürdürdü. (Jan de Witt büyük bir duygudaşlık gösterdiği Spinoza’yı onun *Descartes’in İlkeleri* üzerine kitabından tanıyordu.)

Spinoza bu gelişmeler ortasında *Törebilim*’i yazmayı askıya alıp katı Kalvinistlerin görüşlerine karşı konuşma ve düşünce özgürlüğünü savunan bir kitap yazdı. *Tractatus Theologico-Politicus* ya da *Tanrıbilimsel-Politik İnceleme* 1670’te yazarın adı verilmeksizin Hamburg’da (aslında Amsterdam’da) yayımlandı ve bunda Spinoza “felsefe yapma” özgürlüğünü (*libertas philosophandi*) savundu. Spinoza özgür felsefecilikten gerçek dindarlığa ve toplumsal barışa bir zarar gelmeyeceğini, gerçekte bu öz-

gürlük kaldırıldığında dindarlık ve barışın da ortadan kalkacağını yazdı. Ve Spinoza'nın özgürlük savunusunu Kalvinistler üzerine bir saldırıyla birleştirmesi kitabın önemini arttırdı. Kalvinistler görüşlerini İncil üzerine dayandırırken, Spinoza İncil'in bilimsel ve felsefi gerçeklikler içermeyen tarihsel bir belge olduğunu, çok yalın şeyler öğrettiğini ve amacının halka belli ahlak ilkelerini, belli bir yaşam yolunu (*certa vivendi ratio*) aşlamak olduğunu yazdı. Latince basılmasından ötürü sıradan halka kapalı kalmasına karşın, kitap birkaç yıl içinde beş baskı yaptı.

Daha önceden de İncil eleştirilerinin olmasına karşın, Spinoza'nın kitabının kapsam ve gözüpekliliği ilk kez karşılaşılan bir olaydı. Kalvinistler ateş püskürdüler ve “dönek bir Yahudi tarafından Cehennemde” yaratılan kitabın Jan de Witt'in bilgisi altında yayımlandığını ileri sürdüler. (Görgücü saldırının tonu ile benzerlik otadadır.) Jan de Witt erkte oldukça Spinoza güvenlik içindeydi. Ama 1672'de Fransızlar Hollanda'yı işgal ettiler ve cumhuriyetçi Witt monarşist bir kalabalık tarafından öldürüldü. 1674'te Spinoza'nın düşmanları *Tractatus Theologico-Politicus*'u yasaklatmayı başardılar. Bu arada Spinoza *Törebilim* üzerine çalışmasına geri döndü ve 1675 Temmuzunda çalışma tamamlandı. Ama politik durum kitabın yayımlanmasına uygun değildi (Mektup 68) ve sonuçta kitap Spinoza'nın sağlığı sırasında yayımlanamadı.

Spinoza 21 Şubat 1677'de Lahey'de öldü ve *Törebilim* aynı yılın Aralık ayında basıldı. Yaşamının son aylarında politik bir inceleme, *Tractatus Politicus* üzerinde çalışıyordu.

Ölümünden sonra yayımlanan *Opera posthuma*'da şu çalışmalarını kapsar:

Ethica ordine geometrica demonstrata

Tractatus politicus

Tractatus de intellectus emendationes

Epistolae doctorum quorundam virorum ad B. d. S.

et acutoris repsonsiones

Compendium grammatices liguae hebraeae

Katolik Kilisenin *Yasaklanmış Kitaplar İndeksi*'ne alınan *Tanrıbilimsel-Politik İnceleme*'sinin yayımından üç yıl sonra, 1673'te, Spinoza Elektör Palatine adına Heidelberg'den bir felsefe kürsüsü teklifi aldı. Biricik pazarlık konusu şu sözlerde imleniyordu: “Felsefede en büyük konuşma özgürlüğünden yararlanacaksınız ve prens bunu yerleşik dini rahatsız etmek için kötüye kullanmayacağına güveniyor.” Spinoza bu çağırığı geri çevirirken *birincil* gerekçe olarak “yerleşik din” sorununu ileri sürmedi. Dinsel duyguya saygısı vardı, ve giderek *İnceleme*'sinde devletin ve politikanın dinsel sorunlara karışmasına karşı duyuncu özgürlüğünü

savunmuştu. Spinoza'nın kaygısı Zamandı. Gerekçesi açıklı: "İlk olarak eğer bir sınıfa ders vermek için zaman bulacaksam felsefi araştırmadan vazgeçmem gerektiğini düşünüyorum" (Mektup 48).

* * *

Goethe Spinoza üzerine şunları yazdı: "Kitabın bana neler vermiş olabileceğini, ya da benim ona kendimden neleri koymuş olabileceğimi söylemem olanaksız: Burada heyecanları dinginleştiren birşey bulmuş olmam yeterlidir. Öntüme fiziksel ve törel dünya üzerinde engin ve özgür bir bakış açısı açıldı. Ama beni Spinoza'ya çeken başlıca şey her tümcele bencillikten sınırsız bir kurtuluşu anlatan ışıltıydı. O harika deyiş, "Kim Tanrıyı gerçekten severse karşılık olarak Tanrıdan onu sevmesini beklememelidir," onu destekleyen tüm önermeler ile, ondan doğan tüm sonuçlar ile, tüm düşüncelerimin başlıca teması oldu. Herşeyde, ve öncelikle sevgide ve dostlukta bencillikten uzak olmak en yüksek hazım, yaşam kuralım ve uyguladığım şeydi, öyle ki daha sonraki bir zamandaki çılgınca deyişimi — "Eğer seni seviyorsam, bundan sana ne?" — gerçekten yüreğimde duyarak yazdım. Başkalarında olduğu gibi, bu durumda da en yakın birliklerin karşıtlıkların sonucu olduğu gerçeğini kabul etmeyi unutmamalıyım. Spinoza'nın dingin düzlemi tüm yönlere çabalayışlarının karşısına çıktı; onun matematiksel yöntemi benim şürsel gözlem ve betimleme yolunun tümleyicisi oldu, ve onun kimilerinin ahlakal konulara uygun olmadığını düşündükleri biçimsel irdelemesi tam olarak beni ondan tutkuyla öğrenmeye ve ona sınırsızca hayranlık duymaya götüren şeydi" (*Aus meinem Leben*, xiv).

Goethe Spinoza üzerine bir saldırının nasıl onu *Opera Posthuma*'yı yeniden ele almaya götürdüğünü, ve bu kez olağanüstü bir anlık görüş duruluğuna ulaştığını yazar. Spinoza'da bulduğu ders tüm popüler eğitimin insanları vazgeçmeye ve boyun eğmeye zorladığı olgusudur (*Daß wir entsagen sollen*). Yine, Jacobi'nin Spinoza'ya yönelik ateizm suçlamasına karşı Goethe'nin yanıtı kesindir:

"Benim doğaya kendi bakış yolum Spinoza'nınki değildir. Ama bildiklerimin tümü arasında benim görüşümle en iyi anlaşan kitabın adını vermem gerekseydi, bunun yalnızca *Törebilim* olduğunu söyleyebilirim. Ateist olduğu ileri sürülen bu insanla birlikte, Tanrıya tapınmaya giderek daha çok sarılıyorum, ve din adını verdiğiniz ve vermeniz gereken herşeyi memnuniyetle size ve dostlarınıza bırakıyorum."

Goethe yaşamı boyunca tinsel ışık ve güç için Spinoza'nın *Törebilim*'ine döndü.

Spinoza'yı gerçek *felsefi* değeri içinde yeniden diriltelenler Goethe ve Alman idealistleri oldu. Fichte Spinoza'yı ciddi olarak inceledi ve felsefesinin törel vurgusu Spinoza'yı anımsatır. Hegel "Bir felsefeci olmak

için ilkin bir Spinozacı olmalıyız; eğer Spinozacılığımız yoksa, hiçbir felsefeniz de yoktur” derken, Schelling Spinozacılığın derinliklerine dalmamış hiç kimsenin felsefede tam ve gerçek bilgiye erişemeyeceğini söylüyordu. Descartes ile birlikte Spinoza’yı Avrupa’da modern felsefenin kurucusu olarak, ve felsefesini kendi felsefelerinin ruhu olarak kabul ettiler. Bilginin bir kez daha *keyfi* düşünürlerin düşünce uçuşmalarının ötesinde yattığını, *Yöntem, Dizge, Tanıtlama* sorunlarının Bilginin bütün bir yazgısını ilgilendiren başlıca sorunlar olduğunu kabul ettiler.

Spinoza’nın felsefesi Töz mantığının deterministik çıkarsamalarından daha çoğudur. *Etika*’nın temel savı ancak Usun insanı özgür kılabileceği, kuramsal bir yeti olarak görülen Usun o denli de *Özgürlük* yetisi, Duyunç ve İstenç olduğudur (s. 98). Düşüncesiz bir İstenç, ya da İstençsiz bir Düşünce hiçbirseydir. *Yoktur*. Spinoza’nın felsefesinde Bilgi Duygu ile, Us Yürek ile birlikte gider. Onda Bilginin sonsuzluğu Duygunun sonsuzluğuna eşitlenir, çünkü nesnesinde, karşısında kendini bulan Bilgi *özgürdür* ve ancak başkasında eşit ölçüde kendini bulan Duygu *sonsuzdur*. Özgürlük Sonsuzluktur. Spinoza’da Us Gerçeğin *bilgisini* Gerçeğe *inanç* ile birleştirir.